

SUOMALAISET SOTILAAT MAAILMALLA

JUSSI JALONEN

Magersfonteinin miehet

**Skandinaviska Kåren-komennus-
kunnan suomalaiset vapaaehtoiset
buurisodassa 1899–1902**

Sadan vuoden takainen buurisota synnytti vapaaehtoisliikkeen, jonka myötä taisteluihin otti osaa joukko suomalaisia siirtolaisia. Keitä buurien riveissä taistelleet suomalaiset olivat, mikä oli heidän roolinsa sodan tapahtumissa ja missä valossa kotimaa heidät näki? Millaisen jäljen buurisota ja siinä taistelleiden vapaaehtoisten sankaritaru jättivät suomalaisten historialliseen muistiin?

■ Lokakuussa 1899 Ison-Britannian sekä Transvaalin ja Oranjen vapaavaltion välille syttynyt kaksi ja puoli vuotta kestänyt konflikti oli ensimmäisiä kansainvälisen vapaaehtoisliikkeen synnyttäneitä moderneja sotia. Buurien riveissä taisteli brittiläistä imperiumia vastaan yli kaksi ja puoli tuhatta vapaaehtoista Irlannista, Venäjältä, Ranskasta, Alankomaista, Saksasta, Italiasta ja Yhdysvalloista.¹ Osa vapaaehtoisista oli Witwatersrandissa vuonna 1886 tehtyjen kultaöytöjen seurauksena Transvaaliin saapuneita siirtolaisia, osa varta vasten rintamalle saapuneita seikkailijoita, idealisteja ja ammattisotilaita.

Vapaaehtoisliike houkutteli myös aikakauden kuuluisuuksia. Buurien taisteluun

osallistuivat saksalainen anarkisti Fritz Brall, taidemaalari Vincent van Goghin nuorempi veli Cornelius, paavi Leo XIII:n veljenpoika kreivi Pecci, irlantilainen kapinallisjohtaja John MacBride, sekä Venäjän lokakuulaispuolueen perustaja, Aleksei Gutškov.² Buuriarmeijaan liittyneiden *uitlanderien*, ulkomaalaisten, perustamiin sotilasosastoihin kuului myös Johannesburgin pohjoismaisista siirtolaisista koostunut ”Skandinaviska Kåren”, missä palveli joukko ruotsinkieliseltä Pohjanmaalta Etelä-Afrikkaan saapuneita suomalaisia maahanmuuttajia.

Buurisodassa taistelleet suomalaisvapaaehtoiset saivat aikanaan runsaasti huomiota kotimaassaan ja ovat vielä vuosisata myöhemminkin aika ajoin sukeltaneet esiin lehdistä ja artikkeleista.³ Historiantutkimus on käsitellyt Skandinaviska Kårenin suomalaissoitoureita lähinnä siirtolaishistoriallisesta näkökulmasta. Aihetta ovat tarkastelleet muun muassa Mikko Uola sekä Suomen ja Skandinavian maiden Etelä-Afrikan-siirtolaisuutta perusteellisesti tutkinut Eero Kuparinen.⁴ Viimeisimpänä on teemaan pureutunut kirjailija K-G Olin laajaan lähdeaineistoon ja taustatutkimukseen perustuneessa teoksessaan *Afrika-Feber*.⁵

Buurisota oli myös ensimmäisiä nykyaikaisia, lehdistön ja uutistoimistojen koko maailman tietoisuuteen välittämiä sotia. Aikakauden johtavan suurvallan sekä kahden pienen valtion välisessä selkkauksessa oli yleisellä mielipiteellä sekä sotaikäyneessä Britanniassa että muissa maissa aiempaa korostuneempi rooli. Enemmistö suuresta yleisöstä niin manner-Euroopassa kuin Yhdysvalloissa tuomitsi Ison-Britannian menetelyn Johannesburgin kaivoksia kohtaan

tunnetun kullanhimon motivoimana väkivaltapolitiikkana. Sodan ajankohta herätti monissa aikalaisissa lisäksi erityislaatuista vuosisadanvaihteeseen liittynyttä apokalyptistä ahdistusta ja huolta sodan varjossa alkaneesta uudesta aikakaudesta. Vastaavallaiset mielialat ovat värittäneet myös terrorismin ja verenvuodatuksen merkeissä käynnistynyttä omaa vuosituhattamme.

Buurien vastarinta ylivoimaisena pidetyn brittiläisen imperiumin edessä valoi uskoa aikakauden kansallisuusliikkeisiin, ja sekä Kiinan *Kuomintang*-puolueen luoja Sun Yat-Sen että Irlannin *Sinn Fein*-liikkeen perustaja Arthur Griffith pitivät buurien taistelua esikuvanaan.⁶ Sota herätti vastaavaa huomiota myös vuoden 1899 helmikuun manifestin seurauksena keisarillista Venäjää vastaan puolustusasemiin joutuneessa Suomen suuriruhtinaskunnassa. Ajatus Suomen ja buurivaltioiden käymän kamppailun yhtäläisyydestä – mitä tarinat sotaan osallistuneista suomalaisista lujittivat – säilyi vielä kauan sodan jälkeisinä vuosikymmeninä. Buurisotaan osallistuneiden maanmiesten vaiheiden seuraaminen ja uutisointi ei kuitenkaan ollut ongelmattomaa routavuosien aikaisessa Suomessa.

Vapaaehtoisjoukon perustaminen ja kokoonpano

Pohjoismainen vapaaehtoisjoukko sai alkunsa keväällä 1899, kun Transvaaliin asettunut göteborgilainen rautatieinsinööri Axel Christer Helmfrid Uggla ehdotti sota-aedeltäneessä kriisitilanteessa taloudellisiin vaikeuksiin ajautuneiden pohjoismaisten siirtolaisten yhteisen, ”Skandinaviska Organisation”-nimisen etujärjestön muodostamista.⁷ Yhdistyksen tehtäväksi lankesi varsin pian ratkaista pohjoismaisten siirtolaisten kanta jo väistämättömältä näyttäneeseen sotaan. Aluksi seura pyrki edistämään sovintoratkaisua buurien ja brittien välillä, minkä merkeissä Uggla esitti vetoamuksen Tanskan ja Ruotsi-Norjan kuninkaille, toivoen näiden käyttävän arvovaltaansa kriisin ratkaisemiseksi diplomaattisella välityksellä.⁸

Useimmat Transvaalissa oleskelleet ulkomaalaiset olivat kuitenkin jo omaksuneet jyrkemman kannan, mikä vaikutti myös

skandinaaviyhteisön mielialoihin. Syyskuun 13. päivänä oli Johannesburgissa järjestetty irlantilaisten siirtolaisten kokous tehnyt kiivassanaanaisen päätöksen vapaaehtoisen sotilasosaston muodostamisesta buuriarmeijan tueksi odotettavassa taistelussa Britanniaa vastaan. Ajatus samanlaisesta pohjoismaisesta vapaaajoukosta heräsi pikaisesti, ja Skandinaviska Organisationin toimesta Pretoriasa 23. syyskuuta järjestetty kokous päätti suoda sekä moraalisen että konkreettisen tukensa buuritasavalloille. Käytännön mahdollisuudet olivat osanotto sodanaikaiseen poliisitoimeen tai aktiivinen rintamapalvelus, ja kokoukseen osallistuneiden enemmistö äänesti jälkimmäisen vaihtoehdon puolesta.⁹

Skandinaviska Kåren kirjasi ensi vaiheessaan 65 vapaaehtoista, näistä 13 suomalaista. Värväytyneiden lukumäärä nousi lopulta 113 mieheen, joista 45 oli ruotsalaisia, 24 tanskalaisia, 18 suomalaisia, 13 norjalaisia ja 13 muita kansallisuuksia, etupäässä

1. Donal Lowry 'When the World Loved the Boers', *History Today*, Vol.49, 5/1999, 43–49.

2. Lowry (1999); Gennadi Shubin 'Russian Officers in South Africa during the Anglo-Boer War, 1899–1902', *New Contree*, No. 41, 1997 [http://safrika.narod.ru/engels/genshubin1.html].

3. Tauno Linkoranta 'Buurisodan Sven Tuuvat', *Yliopisto* no. 13/1999, 29–32; K-G Olin, 'Från floden Modder till Napoleons ö: när nordborna stred på boernas sida i Syd-Afrika', *Kebitys* 1/2002, 37–38; Mikko Uola 'Suomalaisetkin buurisodan sankareita', *Vapaussoturi* no. 5/1999, 29–30.

4. Eero Kuparinen (1982) *Magersfonteinin muisto: buurisodan skandinaavimuistomerkkin pulmallinen pystytyshistoria*, Turun historiallinen arkisto 37, Turun Historiallinen Yhdistys, 219–221; Eero Kuparinen (1991), *An African Alternative: Nordic Migration to South Africa, 1815–1914*, *Studia Historica* 40, Finnish Historical Society, 185–187; Mikko Uola (1974) *Suomi ja Etelä-Afrikka: kanssakäyminen ja käsitykset toisesta osapuolesta 1800-luvulta apartheid-kysymyksen kärjistyseen*, Alea-Kirja, Tampere, 25–29 ja 81–87; Mikko Uola 'Finnish Warriors in the South African War', *Siirtolaisuus – Migration* no. 1/1977, 2–13.

5. K-G Olin (2000) *Afrika-Feber*, Olimeks, Jakobstad.

6. Lowry (1999) 45–46.

7. H. E. Uddgren (1924) *Hjältarna vid Magersfontein: En skildring av den skandinaviska kårens och ambulansens öden och äve*, Seelig & Co., Stockholm, 9–10; Alan H. Winquist (1978) *Scandinavians and South Africa: their impact on the cultural, social and economic development of pre-1902 South Africa*, A. A. Balkema, Cape Town, 162.

8. Uddgren (1924), 11.

9. Olin (2000) 72; Winquist (1978) 162–163.

hollantilaisia ja saksalaisia.¹⁰ Karkeasti arvioiden olivat tanskalaiset ja etenkin suomalaiset lukumääräänsä nähden yliedustettuina värvättyneiden joukossa, toiseksi suurimman siirtolaisryhmän muodostaneiden norjalaisten puolestaan jäädessä aliedustetuiksi.¹¹

Erillisessä ambulanssiyksikössä palveli kolme ruotsalaista sairaanhoitajataria sekä viisi ambulanssimiestä, näiden joukossa suomalainen, Helsingissä syntynyt ja Viipurissa varttunut Ernst Evert Lindberg.¹² Lähes kaikki suomalaiset värvättyneet olivat syntyjään ruotsinkielisiä, ja Lindbergin ohella vain kaksi vapaaehtoista, savolainen Gabriel Korhonen ja tämän läheinen ystävä, osaston kenttäkeittiötä hoitanut kalajokelainen ”Kokki-Matti” Mattson, puhuivat äidinkielenään suomea. Myös muutamat suomenruotsalaisista värvättyneistä olivat ilmeisesti enemmän tai vähemmän kaksikielisiä, ja päiväkirjamerkintöjensä perusteella ainakin jepualainen Matts Gustafsson Knuts taisi molempia kotimaisia.¹³

Tanskan–Saksan vuoden 1864 sodan aikana syntyneen pienimuotoisen vapaaehtoisliikkeen ohella buurisota oli ensimmäisiä kertoja historiassa, jolloin kaikista neljästä pohjoismaasta lähtöisin olleet kansalaiset tekivät yhteisen päätöksen taistella rinnatusten läheiseksi kokemansa asian puolesta. Suomalaisten suhteellisen tasaveroisen osanotto muiden rinnalla oli jo sellaisenaan huomionarvoista. Ruotsinkielisten pohjalaisten hallitseva osuus suomalaisessa siirtolaisyhteisössä teki samaistumisen skandinaavien kanssa arvattavasti itsestään selväksi. Ylivoimaisesta ruotsinkielisyydestään huolimatta miehet muodostivat silti selkeästi muista erottuneen ja yhtäpitäneen, leimallisesti suomalaisen ryhmänsä. Kuten Matts Gustafsson asian ilmaisi, ”och wi voro finnar hwarendaste man”.¹⁴

Transvaalin armeijan hierarkiassa Skandinaviska Kåren muodosti itsenäisen *kommandon*, komennuskunnan, mikä jakautui edelleen kansallisuuksien mukaisesti neljään joukkueeseen. Buuriarmeijan tasavaltaisen käytännön mukaisesti vapaaehtoiset valitsivat itse yksikkönsä kenttäkornetin – *veldkornet*, buurien sotilasarvoissa kapteenin

vastine. Luottamustehtävän sai Natalissa riikinruotsalaisen lähetyssaarnaajan poikana syntynyt, afrikaansia ja bantukieliä taitanut maanmittausinsinööri Johan Flygare, joka oli hankkinut kannuksensa magato-heimon päällikkö Mpefua vastaan vuonna 1898 suoritetulla sotaretkellä.¹⁵

Päälliköksi valitun Flygaren henkilöhistoria on sittemmin aiheuttanut päänvaivaa suomalaisille kirjoittajille. Muun muassa Lindbergin muistelmat väittivät kapteenin olleen syntyjään suomalainen, minkä lisäksi sekä aikakauden kotimaiset sanomalehtikirjoitukset että myöhemmät muistojulkaisut ovat pitäneet yllä vastaavaa mielikuvaa, nimeten Flygaren kotipaikkakunnaksi joko Korsholman tai Munsalan.¹⁶ Uskomus kenttäkornetin suomalaisuudesta on K-G Olinin selvityksen mukaan todennäköisesti syntynyt sekaannuksesta Etelä-Afrikassa samaan aikaan oleskelleeseen Johan Erik Flygar -nimiseen munsalalaiseen ja toisaalta Pohjanmaalla jo aiempaa kuuluisuutta omanneeseen korsholmalaiseen John Flygare -nimiseen, Alaskassa oleilleeseen seikkailijaan, joilla ei kuitenkaan kummallakaan ollut mitään tekemistä Skandinaviska Kårenin päällikön kanssa.¹⁷

Komennuskunnan upseerin- ja aliupseerintehtäviin valitut edustivat yhdistyksen aktiivisimpia jäseniä, ja nousivat luottamustehtäviinsä jonkinasteisten henkilökohtaisten sotilasansioidensa nojalla. Flygaren valinnan johtajaksi ratkaisi hänen kielitaitonsa. Suomalaiset värvättyneet valitsivat joukkueensa kersantiksi 32-vuotiaan munsalalaisen Johan Niklas Viklundin, joka oli hankkinut pätevyytensä asevelvollisena vanhassa Suomen sotaväessä ja sodan syttyä valmistautunut värvätymään ensimmäiseen Johannesburgissa muodostettuun komennuskuntaan. Kertomansa mukaan Viklund oli kohdannut Flygaren Johannesburgin raatihuoneella ja seurannut tämän kehoitusta liittyä nimenomaan Pretoriassa järjestäytyneeseen pohjoismaiseen vapaajoukkoon. Viklundin pestautuminen näyttäisi toimineen jonkinlaisena esimerkkinä muille suomalaissiirtolaisille, ja valinta kersantiksi todistaa osaltaan maanmiesten parissa nautitusta luottamuksesta.

Kaksi viikkoa myöhemmin johtajanrooliinsa ilmeisen varauksellisesti suhtautunut munsalalainen päätti kuitenkin luopua asemastaan, ja häntä seurasi kersanttina samasta pitäjistä kotoisin ollut Johannes Rank, joka oli liittynyt osastoon toverinsa Viklundin mukana. Päiväkirjansa mukaan Viklund tunsi Flygaren päällikönotteita kohtaan hienoista epäluuloa, ja vakavamielisen pohjalaisen ylenkatse natalinruotsalaisen kenttäkornetin nousukasmaisista sotaherran elkeitä kohtaan sekä epäilyt tämän insinöörintutkinnon todenperäisyydestä selittänevät osaltaan hänen kieltäytymisensä aliupseerin vakanssista.¹⁸

Suomalaiset komennuskunnan osana

Vapaaehtoisjoukkoon pestautuneiden yhdeksäntoista suomalaisen sosiaalinen tausta ei sellaisenaan edustanut suoranaista seikkailija- tai onnensoturityyppiä. Värväytyneiden keski-ikä oli suhteellisen alhainen, 28 vuotta; joukon vanhin oli 46-vuotias vöyriäinen kirvesmies Simon Mattsson Backman, nuorin puolestaan edellämainittu 22-vuotias Matts Gustafsson. Viklundin ohella ainoastaan yksi, kuusikuukautisen asevelvollisuuden Suomen armeijassa suorittanut 27-vuotias oravaislainen kirvesmies Isak Eriksson England, omasi aiempaa sotilaskokemusta.¹⁹ Miehistä kuusi oli naimisissa ja perheellisiä, joskin lähtö Suomesta oli merkinnyt lähes jokaiselle eroa kotimaahan jääneistä omaisista. Poikkeuksen säännöstä teki Yhdysvalloissa avioitunut viipurilainen Lindberg, joka oli saapunut Etelä-Afrikkaan vaimonsa ja tyttärensä kanssa.²⁰

Uitlanderien enemmistön tavoin suomalaiset olivat saapuneet Transvaaliin vuosina 1894–95 joko suoraan kotimaastaan tai Yhdysvaltain kautta, ja kaikki olivat työskennelleet Witwatersrandin kaivoksilla. Työtoveruuden ohella olivat paljolti samoista Pohjanmaan rannikkopitäjistä kotoisin olleet miehet nähtävästi tunteneet toisensa osin jo Suomessa. Värväytyneiden poliittista asennoitumista on vaikea arvioida; selkeimmin kantansa on esittänyt muistelmissaan Lindberg, jonka kielenkäyttö Isoa-Britanniaa hallinneista ”keinottelevista juuta-

laisrahamiehistä”, poliitikoista ”joiden jumala on raha” ja brittien käymästä ”rosvoretkestä” lähestyy suomalaisen sosialistilehdistön buurisodan aikaista, kansainvälisiä esikuvia noudattanutta retoriikkaa.²¹

Monet värväytyneistä katsoivat epäilemättä Transvaalin kotimaakseen ja pitivät sen puolustamista yksinkertaisesti velvollisuutenaan. Epäröinnistään huolimatta Viklund näyttää pitäneen värväytymistä itsensä selvytyksenä, ja Lindberg käyttää muistelmissaan sanoja ”meidän presidenttimme Krüger” ja ”tasavaltamme”.²² Asepalvelus soi maahanmuuttajille konkreettisen mahdollisuuden todistaa uskollisuutensa Transvaalin hallitukselle sekä ansaita täydet kansalaisoikeudet, joten päätös pestautua vapaaehtoiseksi merkitsi samalla myös päätöstä elinikäisestä asettumisesta buurivaltioon.

10. Uddgren (1924) 86–90.

11. Skandinaavi siirtolaisten tarkan lukumäärän ja kansallisuusjakauman määrittämisen ongelmallisuudesta yksityiskohtaisemmin Kuparinen (1991) 154–156, 171–172, 181 ja 183–184.

12. *Die verslag van suster Elin Lindblom oor die Skandinawiese ambulans in die Tweede Anglo-Boere-oorlog*, Die Zuid-Afrikaanse Krygshistoriese Vereniging, Vol. 4, No.5 [http://rapidhttp.com/milhist/vol045cj.html]; Ernst Evert Lindberg (1904) *Suomalaisen seikkailuja buurisodassa ja muistoja vankeudesta St. Helenan saarella*, Otava, Helsinki, 21, 25; Uddgren (1924), 86–90; Lars Ericson (1996) *Svenska frivilliga: militära uppdrag i utlandet under 1800- och 1900-talen*, Historiska Media, Lund, 46; Uola (1977) 9.

13. Matts Gustafssonin sotapäiväkirja, 63, Siirtolaisuusinstituutin arkisto, Afrikka-kokoelma, 47/1999; *Boerer och engelsmän: Skildringar ur det sydafrikanska kriget 1899–1900 av österbottningarna Matts Gustafsson och Nils Viklund*, skrifter utgivna av Svenska Folkskolans Vänner, Häft. 68, Helsingfors 1910, 23–24, 71, 74.

14. Matts Gustafssonin sotapäiväkirja 37.

15. Georg Smidt (1902) *Boerna: Deras land och frihetskamp*, E. V. Hellströms förlagsexpedition, Upsala, 467; Olin (2000) 127; Thomas Pakenham (1979) *The Boer War*, Weidenfeld and Nicholson Limited, London, 36–38; Uddgren (1924) 15–16.

16. *Boerer och engelsmän* (1905) 5, 64; Evert Huldén (1961) *Emigrantöden*, Söderström & C:o Förlagsaktiebolag, Borgå, 13; Lindberg (1904) 20, 74.

17. Olin (2000) 126–127. Ks. myös Paul Ström *Boerkrigaren Johan Flygare*, Rapport från en hembygdforskargrupp, Hembygdsboken för Singsby, Korsholm, sine anno, 112–119.

18. *Boerer och engelsmän* (1905) 13; Lindberg (1904) 20, Uddgren (1924) 16.

19. Uola (1977) 7.

20. Lindberg (1904) 16, 98–99.

21. Lindberg (1904) 18–19.

22. Lindberg (1904) 18–19.

*Buureja juoksubaudassa Mafekingin kaupungin
ulkopuolella Etelä-Afrikassa. Suomen Kuvapalvelu/
Corbis.*

BOERS IN BATTLE
BURGHERS SLAAG

S.

VAN HOPPEN.

65

Seikkailunhalulla oli varmasti osuutensa etenkin nuorempien ja naimattomien miesten päätöksessä, ja siirtolaiseksi lähteminen oli jo itsessään vaatinut tiettyä uskallisuutta. Johannesburgin ei-brittiläisen siirtolaisväestön keskuudessa Transvaalin hallituksen toimesta harjoitetun propagandan vaikutus oli eittämättä huomattava, mikä näkyy selvästi Lindbergin muistelmissaan käytämissä kielikuvissa.

Edellämainittujen, kaikille pohjoismaisille värväytyneille yhteisten motiivien lisäksi suomalaiset tekivät ratkaisunsa myös omasta kansallisesta taustastaan juontanein perustein. Vapaajoukkoon liittyneen ruotsalaisen Hjalmar Petterson Janekin mukaan mielsivät Pohjanmaalta saapuneet suomalaiset Ison-Britannian jo vanhastaan vihollisena kuninkaallisen laivaston Krimin sodan aikana Suomen rannikolla suorittamien hävitysretkien vuoksi.²³ Kotimaasta kantautuneilla uutisilla helmikuun manifestista oli todennäköisesti vaikutuksensa, ja alkaneen sortokauden varjossa eläneiden suomalaisten oli helppo rinnastaa oman synnyinmaansa tilanne buurien kamppailuun Britannian maailmanvaltaa vastaan. Keisarillisen Venäjän ja Ison-Britannian toimet edustivat samaa kasvotonta imperialismia, ja taistelu suurvaltain epäoikeudenmukaisuutta vastaan oli asia, joka yhdisti kaksi pientä kansakuntaa maailman eri puolilta. Johannesburgin siirtolaisväestön kapakkoja ja bordelleja suosineesta elämäntyylistä huolimatta voi myös otaksua buurien perinteikkään talonpoikaisen ja vanhatestamentillisen protestanttisen arvomaailman olleen omiaan vetoamaan pohjalaiseen mielenlaatuun. Kaikista pohjoismaisista siirtolaisista juuri suomalaisten kynnys liittyä buuriarmeijaan oli luultavasti matalin.

Värväytymisen taustatekijöistä ongelmallisin on se, missä määrin suomalaisvapaaehtoiset todella uskoivat buuritasavaltain *voittoon*. Sotatilán juurettomassa siirtolaisväestössä provosoimat irrationaaliseen käyttäytymiseen purkautuneet tunnelataukset poislukien ei ole kovinkaan uskottavaa että kukaan, varsinkaan vastikään taistelunäytämölle saapunut ulkopuolinen, astuisi vakaumuksestakaan vapaaehtoisesti jo enna-

kolta häviäväksi oletetun armeijan palvelukseen. Skandinaviska Organisationin johto ja värväytyneet pohjanmiehet olivat varmasti kaikki yhtäläisen tietoisia brittiläisen imperiumin ylivoimaisista voimavaroista buuritasavaltoihin nähden. Britannian emämaa oli kuitenkin kaukana ja sen voimat olivat hajallaan eri puolilla maailmaa, kun taas buureilla oli puolellaan kotikenttäedun suomat mahdollisuudet nopeaan ja voittoaansä hyökkäykseen, hyvin varustettu armeija sekä luja usko asiaansa.

Aikalaistarkkailijalle buurien tappio vaikutti kaikkea muuta kuin itsestään selvältä. Värväytyneille pohjoismaalaisille todellisuutta edustivat ensisijaisesti Johannesburgin kaivosten kultavauradet sekä Pretorian kukkuloita hallinneet, saksalaisvalmisteisin tykein varustetut voittamattomilta näyttäneet linnoitukset, mitkä kaikki lujittivat uskoa Transvaalin mahdollisuuksiin haastaa Britannian ylivalta Etelä-Afrikassa. Samaa mielikuvaa vahvisti se tosiasia, että jokainen buurien ja brittien välinen aiempi yhteentöto oli toistaiseksi päättyneet edellisten voittoon. Vapaaehtoisilla oli lähtökohtiinsa nähden pätevät syyt uskoa paitsi Transvaalin asian oikeutukseen, myös sen menestykseen, mikä saattoi tehdä päätöksestä taistella buurien riveissä myös laskelmoidun ratkaisun.

Sotaretki ja sotavankeus

Skandinaviska Kären aloitti sotaretkensä esittäytymällä Transvaalin presidentti Paul Krügerille tämän virka-asunnon edustalla Pretoriassa 14. lokakuuta, neljä päivää muiden *uitlanderien* komennuskuntain järjestämän presidentin 74-vuotissyntymäpäivää juhlistaneen paraatin jälkeen.²⁴ Taisteluun lähteneiden pohjanmiesten ja ikääntyneen afrikaanerivaltionpäämiehen kohtaaminen sai myöhemmin keskeisen osan vapaaehtoisten ympärille muotoutuneen legendan ensi näytöksenä. Yksitoista päivää myöhemmin sai länsirintamalle marssitettu vapaajoukko tulikasteensa osallistuessaan britti-eversti Robert Baden-Powellin komentaman Mafekingin rajalinnoituksen piiritykseen buurikenraali Piet Arnoldus Cronjen joukoissa.²⁵

Buurien länsirajoillaan ja kaakkoisella Natalin rintamalla käynnistämän hyökkäyksen pysähdyttyä lokakuun lopulla siirsi tasavaltain sodanjohto osan Mafekingia ja muita brittivaruskuntia piirittäneistä joukoista Oranjevaltion rajoille torjumaan brittikenraali, lordi Paul Stanford Methuenin odotettua suurhyökkäystä. Myös Skandinaavien Kåren sai uuden komennuksen eteläisellä rintamanosalla. Oranjevaltion pääkaupungissa Bloemfonteinissa vietetyn lyhyen pysähdyksen jälkeen – minkä aikana vapaaehtoiset tapasivat eteläisen buuritasavallan presidentti Marthinus Steynin – osasto saapui rintamalle 1. joulukuuta, kolme päivää buureille tappiollisen Modder-joen taistelun jälkeen. Osoituksena nimenomaan suomalaisvapaaehtoisten jo tässä vaiheessa saavuttamasta luottamuksesta uskoi kenraali Cronje brittien käsiin jääneen Modder-joen rautatiesillan miinoittamisen Viklundin ja tämän kumppanin, niin ikään munsalalaisen Henrik Hägglöfin huoleksi.²⁶

Sotarekensä kuuluisimman taistelun pohjoismainen vapaajoukko kävi Magerfonteinin kukkuloilla joulukuun 11. päivänä. Buurien linnoitettuja asemia vastaan yön pimeydessä hyökänneen, kenraalimajuri Andrew Wauchopen komentaman ylämaalaisprikaatin rynnäkön sorruttua Cronjen joukkojen kivääritulleen jäivät buurien puolustuslinjan vasemmalle laidalle sijoitetut pohjanmiehet eristyksiin pakenevien vihollisotilaiden keskelle. Taistelun kaaoksesta aiheutuneen viestintäkatkoksen seurauksena ei buurikenraalin perääntymiskäskeä saavuttanut skandinaaveja, ja pohjanmiehet ajautuivat veriseen kamppailuun lukumäärältään ylivoimaisten skottien kanssa. Komentajantehtävänsä kunnia-asiana ottanut Flygare näytteli roolinsa päätökseen asti saaden lopulta surmansa kiväärinluodista, minkä ohella kaksikymmentäyksi muuta vapaaehtoista, mukaanlukien uusikaarlepyyläinen Emil Mattsson, saivat surmansa. Suomalaisista vangeiksi jäivät vöyriäinen Johan Mickelsson sekä kaksi päivää myöhemmin brittien sotavankisairaalassa menehtynyt Hägglöf.²⁷

Buurien voitoksi kääntynyt Magerfontein lukeutui brittilehdistön ”mustaksi vii-

koksi” ristimän kauden taisteluihin, päivää aiemmin Kapmaassa käydyn Stormbergin sekä neljä päivää myöhemmin Natalissa käydyn Colenson taistelun ohella. Poikkeuksellisen verisen Magerfonteinin psykologinen vaikutus oli muita yhteenottoja suurempi. Tieto ylämaalaisprikaatin yhdeksästä sadasta kaatuneesta ja haavoittuneesta järkytti Britannian yleistä mielipidettä, ja Skotlannissa vallitsi maansuru. Komentajansa ja yli puolet vahvuudestaan menettäneelle pohjoismaiselle komennuskunnalle oli taistelu suhteellisesti vielä tuhoisampi kuin hyökänneille skoteille. Vaikka vapaajoukko oli muodostanut vain runsaan sadasosan Cronjen armeijan kokonaisvahvuudesta, sen kaatuneet, haavoittuneet ja vangitut kattoivat lähes viidenneksen Magerfonteinin puolustajien tappioista.²⁸ Sodan näytettyä pahimmat kasvonsa vaihtui pohjoismaisten vapaaehtoisten keskuudessa vallinnut itsevarma luottamus lyhyeen ja voittoisaan sotaan toiveeksi pikaisesta rauhasta. Sodanjälkeisten suosionosoitusten ja palkkioiden suhteen eläteltyjen toiveiden sijaan nousi yksinkertaisempi päämäärä: eloonjääminen.²⁹

Tosiasiat eivät estäneet taistelun myöhempää idealisointia. Vaikkei skandinaavien vastarinnalla ollut suoranaista vaikutusta buurien voittoon, herätti vapaajoukon sisu

23. Hjalmar Petterson Janek (1901) *Bland boer och briter: Skildringar från kriget i Sydafrika 1899–1900*, Schmidts Boktryckeri-Aktiebolagstryckeri, Helsingborg, 76.

25. *Boerer och engelsmän* (1905) 15; Lindberg (1904) 21; Smidt (1902), 467; Uddgren (1924) 15, 19–20; Pakenham (1979) 106; Winqvist (1978) 163.

25. *Boerer och engelsmän* (1905) 20–21; Lindberg (1904) 34; Uddgren (1924) 24, 63.

26. *Boerer och engelsmän* (1905) 31–32; Janek (1901) 37; Uddgren (1924) 34.

27. Matts Gustafssonin sotapäiväkirja 2–3; *Boerer och engelsmän* (1905) 43–62; Janek (1924) 110; Lindberg (1904) 67–75; Smidt (1902) 469; Pakenham (1979) 204–206; Winqvist (1978) 169.

28. H. E. Uddgrenin mukaan komennuskunta menetti 27 kaatuneina tai sittemmin haavoihinsa kuolleina ja 17 vankeina ja haavoittuneina; Cronjen armeijan kokonaistappiot Magerfonteinin luona olivat 236 miestä. *Boerer och engelsmän*, 66; Lindberg (1904) 77; Uddgren (1924) 51; Ericson (1996) 50; Pakenham (1979) 206; Winqvist (1978) 170.

29. *Boerer och engelsmän* (1905) 67; Huldén (1961) 16.

Vangiksi jäänyt kenraali Piet Cronjen perhe.

ja päätös taistella viimeiseen mieheen kunnioitusta niin buurien sodanjohdossa kuin myös taisteluun osallistuneiden brittien keskuudessa.³⁰ Pohjanmiesten osuutta suurennelleet huhut sävyttivät niin Etelä-Afrikassa kuin Pohjoismaissa myöhemmin eppiset mitat saanutta sankarilegendaa pienen vapaaehtoisjoukon urheasta puolustustaiselusta murskaavaa ylivoimaa vastaan. Syntynyt myytti muutti taistelukentän laidalla käydyn irrallisen kahakan ratkaisevaksi torjuntavoitoksi, ja epäpätevän komennon sekä viestintäkatkosten sijasta etusijalle nousivat skandinaavien henkilökohtainen urhoollisuus ja valmius uhmata ylivoimaistakin vihollista aina kuolemaan asti.

Ulkomaisten vapaaehtoisten merkityksen korostaminen oli tärkeä osa ”mustan viikon” seurauksena uuteen merkitykseen nousutta, presidentti Krügerin erityislähettilään tohtori Willem Leydsin Euroopassa organisoimaa propagandakampanjaa. Magersfonteinin kaltaiset sankarimyytit buuritasavaltain joukoissa Isoa-Britanniaa vastaan taistelleista urheista ulkomaisista vapaaehtoisista palvelivat osaltaan buurien pyrkimystä konfliktin kansainvälistämiseen. Tohtori Leydsin ponnistukset onnistuivatkin voit-

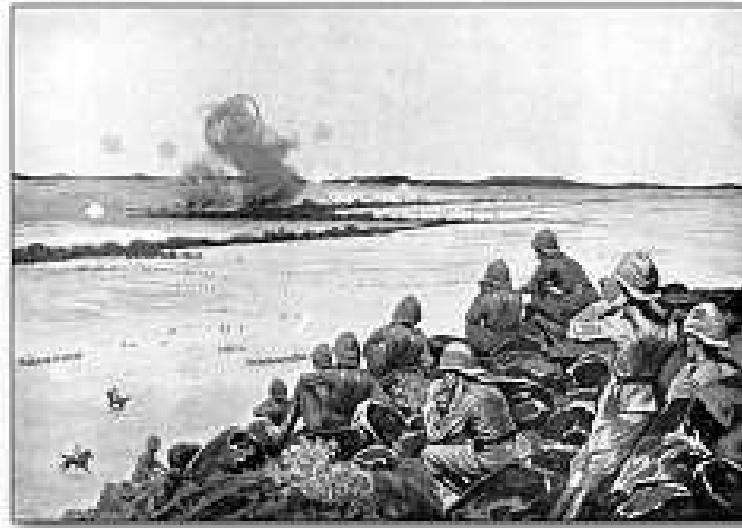
tamaan buureille paitsi rahallista ja humanitaarista tukea, myös muutamia uusia vapaaehtoisia ennen kaikkea Venäjältä ja Yhdysvalloista.³¹

Vuoden 1900 koettaessa keskittivät brittiarmeijan uudet komentajat, sotamarsalkka lordi Frederick Sleigh Roberts sekä kenraali Horatio Herbert Kitchener uudelleen varustetun ja järjestetyn, ”imperiumin höyryjyräksi” ristityn nelikymmentuhattimiehisen armeijansa ratkaisevaan suurhyökkäykseen Oranjevaltion rajoja vastaan.³² Brittiarmeijan tavoin myös Skandinaviska Kårenin komennossa oli tapahtunut muutoksia. Uuden vuoden tullen oli insinööri Ugglan toimitannut tanskalaisen Jens Friisin joukkion uudeksi kenttäkornetiksi kaatuneen Flygaren tilalle. Saamattomana pidetyn, syystä tai toisesta huonomaineisen Friisin nimitys herätti äreää vastarintaa nimenomaan suomalaisten vapaaehtoisten keskuudessa, ja kenttäkornetinvaalissa suomalaiset vastustivat tanskalaisen nimitystä loppuun asti.³³ Episodia voi pitää osoituksena sekä suomalaisten keskinäisestä yhteishengestä että halusta saada äänensä kuuluviin ja erottautua muista skandinaaveista.

Suomalaisten epäilykset vapaajoukkonsa uuden komentajan ja kenraali Cronjen kyvyistä osoittautuivat nopeasti perustelluiksi. Helmikuussa brittien ”höyryjyrä” saartoi läntisen buuriarmeijan Paardebergin kanjonin luona. Kymmenpäiväisen piirityksen jälkeen lordi Roberts vastaanotti kenraali Cronjen antautumisen 27. helmikuuta, ja britit kuljettivat vangiksi jääneet buurit ja pohjanmiehet Kapkaupungin kautta sotavankeuteen St. Helenan saarelle.³⁴ Bloemfonteinin ja Pretorian jäätyä Paardebergin taistelun seurauksena brittien käsiin käynnistivät viimeiset buurikommentajat verisen ja katkeran sissisodan miehittäjiä vastaan. Sota päättyi vasta toukokuussa 1902 solmittuun kompromissiluonteiseen, buurien itsehallinnon Ison-Britannian imperiumin yhteydessä turvanneeseen Vereeningingin rauhansopimukseen. Rauhanteon jälkeen siirtyivät useimmat brittien St. Helenalta vapauttamista suomalaisista sotavangeista Yhdysvaltoihin, mutta muutamat, kuten Lindberg ja Viklund, palasivat takaisin Suomeen.³⁵

Skandinaviska Kårenin lyhyt ura oli tyyppillinen kaikille ulkomaisille komennuskunnille, joista useimmat joko hajosivat tai lakkasivat toimimasta itsenäisinä yksiköinä vuoden 1900 aikana. Natalissa taistelleen italialaisen vapaajoukon sota päättyi eversti Camillo Ricchiardin jäätyä brittien vangiksi Colenson taistelussa. Eversti John Franklin Blaken sekä majuri John McBriden johtama irlantilainen prikaati puolestaan hajautui elokuussa käydyssä Dalmanuthan taistelun jälkeen useimpien osaston sotilaiden jättäessä Etelä-Afrikan matkatakseen Yhdysvaltoihin.³⁶ Pietarin keisarillisessa henkivartiokaartissa palvelleen luutnantti Aleksei Nikolajevitš Ganetskin maaliskuussa perustaman venäläisen komennuskunnan taival jäi yhtäläisen lyhyeksi. Äärioikeistolaisen *Action Française* -liikkeen johtajiin kuuluneen ranskalaisen kenraali Georges de Villebois-Mareuilin perustama, ulkomaisten vapaaehtoisosastojen jäännöksistä koostunut monikansallinen ”muukalaislegioona” sulautui buuriarmeijan muihin osastoihin Villebois’n itsensä kaaduttua huhtikuussa Boshofin taistelussa.³⁷

Pohjoismainen vapaajoukko sai sodan aikana silti runsaasti huomiota, ja rintamalla kunnostautuneiden yhdeksäntoista suomalaisen erityisasema muiden skandinaavien joukossa herätti kenties myös buurien valtiojohdon huomion. Maaliskuun 4. päivänä presidentti Steyn vastaanotti Venäjän sotaministeriön ja *Novoje Vremja* -sanomalehden kirjeenvaihtajana Etelä-Afrikkaan saapuneen everstiluutnantti Jevgeni Jakovlevitš Maksimovin. Steynin ja Maksimovin keskustelu sivusi ohimennen myös Suomen asemaa Venäjän keisarikunnan yhteydessä, ja Pietariin lähettämässään kirjeissä Maksimov mainitsi tehneensä parhaansa oikaistakseen presidentin ”vääristyneet käsitykset” Venäjän Suomen-politiikasta.³⁸ Tsaarille horjumattoman uskollinen ratsuväenupseeri epäili Steynin saaneen tietonsa Suomen venäläistämistoimenpiteistä brittilähteistä. Mahdollisuuksien rajoissa on myös, että presidentti olisi kuullut asiasta Skandinaviska Kårenin suomalaisvapaaehtoisilta näiden vieraillessa Bloemfonteinissa kolmea kuukautta aiemmin.

Paarderbergin piiritystä seuraavia brittiupseereita.

Buurisota Suomen julkisessa mielipiteessä

Pohjoismaisen komennuskunnan niittämä maine ei jäänyt huomiotta vapaaehtoisten kotimaissa. Uuden vuosisadan kynnyksellä puhjennut sota kosketti Skandinavian maiden lukevaa yleisöä osuen yksiin älymystön keskuudessa vaikuttaneiden aikakauden germanististen virtausten kanssa. Varsinkin Ruotsin poliittiselta kannaltaan liberaalit sanomalehdet, kuten *Aftonbladet* sekä *Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning* – jotka molemmat tunnettiin myös Suomen venäläistämistoimenpiteiden vastaisesta kritiikistään – samaistivat innokkaasti buurien taistelun pohjoismaiden historian kohtalon-

30. Arthur Conan Doyle (1902) *The Great Boer War*, Smith, Elder & Co., London, 9. luku, 16. kappale [<http://www.pinetreeweb.com/conan-doyle-chapter-09.html>]; Ericson (1996) 50; Huldén (1961) 15; Lindberg (1904) 77, 138; Uddgren (1924) 54; Winquist (1978) 170–171.

31. Pakenham (1979) 255–256.

32. Pakenham (1979) 244–245, 313–314.

33. Matts Gustafssonin sotapäiväkirja 8; *Boerer och engelsmän* (1904) 67; Lindberg (1904) 81–82; Uddgren (1924) 56.

34. Matts Gustafssonin sotapäiväkirja 12–19; *Boerer och engelsmän* (1904) 74–82; Pakenham (1979) 332–333.

35. Lindberg (1904) 189–190; Uola (1977) 7.

36. Lowry (1999) 45–46.

37. Apollon Davidson – Irina Filatova (1998) *Russians and the Anglo-Boer War*, Human & Rousseau Ltd., Cape Town, 107–109, 117; Lowry (1999); Pakenham (1979) 389.

38. Davidson – Filatova (1998) 74, 103.

Ruotsissa vapaaehtoisten muistoksi valettu keräilypatsas (1925).

hetkiin kansallisromanttisin kielikuvin. Vapaamielisen ruotsalaislehdistön tyylinäytteisiin kuuluivat buurien ylistäminen ”Etelä-Afrikan taalainmaalaisiksi” sekä presidentti Krügerin rinnastaminen Sten Sturen ja Kustaa Vaasan kaltaisiin Ruotsin historiallisiin sankarihahmoihin.³⁹

Ruotsin tavallisesti pasifistinen vasemmislehdistö jakoi buureja kohtaan tunnetut sympatiat, ja myöhemmän pääministeri Hjalmar Brantingin toimittama *Social-Demokraten* ylisti artikkeleissaan suurin sanoin maanmiesten Etelä-Afrikan taistelukentillä

saavuttamaa soturikunniaa.⁴⁰ Ruotsin julkinen sana ei silti ollut yksimielisesti buurien kannalla, ja Ison-Britannian Etelä-Afrikassa toteuttama ”sivistystehtävä” sai myös puolestapuhujansa *Svenska Dagbladetin* kaltaisten ”buurikulttia” vastaan hyökänneiden brittimyönteisten konservatiivilehtien hahmossa. Huomattavimpana Ison-Britannian puolustajana esiintyi itse kuningas Oskar II, jonka mukaan britit olivat osoittaneet itsensä buureja soveliaammiksi siirtomaaisänniksi.⁴¹

Myös muissa pohjoismaissa liberaali- ja sosialistilehdistö kannatti buureja, ja sekä Tanskan vapaamielisen *Venstre*-puolueen äänenkannattaja *Politiken* että Oslossa ilmestynyt radikaali *Verdens Gang* soivat tukensa Etelä-Afrikan tasavalloille. Norjan mielialoihin vaikutti buureille sairaalatarvikkeita kuljettaneen norjalaisparkki *Reginan* joutuminen brittiläivaston internoimaksi Portugalin Itä-Afrikkaan kuuluneen Delagoalahden vesillä joulukuussa 1899, minkä ohella myös kiistanalainen unionisuhde Ruotsin kanssa toi buurisotaa koskevaan kommentointiin oman ulottuvuutensa. Vuosina 1895–98 käydyin, sittemmin Ruotsi-Norjan unionille kohtalokkaaksi osoittautuneen ulkomaanedustusta koskeneen riidan jälkimainingeissa oli poliittisesti tiedostuneen norjalaisyleisön helppo samaistaa kotimaansa asema buurivaltioiden tilanteeseen. Toiveet Lontoon myötämielisyydestä Norjan itsenäisyyspyrkimyksille toisaalta kuitenkin myös hillitsivät jyrkintä kritiikkiä Ison-Britannian toimia kohtaan.

Suoranaisimmin Pohjoismaita kosketti St. Helenalle brittien sotavankeuteen jääneiden maanmiesten kohtalo. Kysymys brittien vangitsemien Ruotsi-Norjan ja Tanskan kansalaisten palauttamisesta kotimaihinsa nousi ajan mittaan diplomaattiseksi ongelmaksi Ison-Britannian ja Skandinavian maiden välillä.⁴²

Skandinavian maihin verrattuna muodostivat Suomen lehdistöolot erikoistapauksen. Suuriruhtinaskunnan sanomalehtien asennetta buurisodan kaltaisiin maailmanpoliittisiin kriiseihin määrittä ensi sijassa suhde emämaahan, keisarilliseen Venäjään. Tsaarin valtakunnalla oli läheiset suhteet buu-

rivaltioihin, ja Nikolai II:n valtaannousun jälkeen oli Venäjä tukenut Transvaalia avoimesti. Pietarin hallituksen laskelmoinneissa Ison-Britannian voimien sitominen Afrikan edesauttoi Venäjän valtapiirin laajentamista Keski-Aasiassa vahvistaen näin keisarikunnan asemia aikakauden suurvaltain imperialistisessa kilpajuoksussa. Lokakuussa 1899 tsaari tunnusti sisarelleen, suuriruhtinatar Ksenialle kirjoittamassa kirjeessään harkitsevansa vakavasti Etelä-Afrikan tilanteen hyödyntämistä Turkestanista suunnatulla sotaretkellä brittiläisen Intian rajoja vastaan.⁴³

Venäjän yleinen mielipide kääntyi jo kriisin alkuvaiheessa buurien puolelle, ja sota osoittautui yllättäen vieläpä keisarikunnan poliittiset laidat yhdistäneeksi tekijäksi. *Novoje Vremjan* kaltaiset tsaristiset julkaisut iloitsivat vilpittömästi Krimin sodan aikaisen vihollisen Etelä-Afrikassa kärsimistä tappioista. Vapaamieliselle ja demokraattiselle venäläisintelligentsialle sota edusti tasavaltaisten maiden kamppailua itsenäisyytensä puolesta. Sosialistit, kuten *Iskra*-lehtensä joulukuussa 1900 perustanut ja vuotta myöhemmin ensi kertaa nimimerkillä ”Lenin” esiintynyt Vladimir Iljitš Uljanov puolestaan mielsivät selkkauksen brittikaivosmagnaatien lietsomaksi kapitalistiseksi hyökkäys-sodaksi.⁴⁴

Etelä-Afrikan tapahtumien osalta ei Suomen ja Venäjän välillä täten ollut varsinaisesti mitään periaatteellista mielipide-eroa, joka olisi estänyt suomalaislehtiä omaksu- masta yhtäläisen kriittistä asennetta Ison-Britannian toimia kohtaan. Suomen painettu sana oli myötäillyt läheisesti keisarikunnan sanomalehtiä jo vuoden 1896 Aduan taisteluun päättyneen, Venäjän tukeman Etio- pian Italiaa vastaan käymän voittoisan puolustussodan aikana, sekä samana vuonna Transvaalia vastaan suunnatun tohtori Jame- sonin sotaretken yhteydessä. Molemmissa tapauksissa suomalaislehdistö oli tuominut eurooppalaisten siirtomaavaltain välillises- ti Venäjän strategisia intressejä vastaan suuntautuneen menettelyn.⁴⁵

Buurisodan syttyessä oli Suomen ja Venäjän välinen suhde kuitenkin olennaisesti muuttunut vuoden 1899 helmikuun mani-

festin seurauksena, ja sensuurin ja venäläis- tämistoimenpiteiden sävyttämät uudet olo- suhteet lisäsivät ristiriitaisen tekijän Suomen ja Venäjän lehdistön buurisotaa koskevaan kommentointiin. Vaikka yleinen mielipide molemmissa maissa suhtautui myötämieli- sesti buurien taisteluun, olivat tämän yhteis- en näkemyksen lähtökohdat ratkaisevasti erilaiset. Siinä missä keisarikunnan suuri yleisö ihaili buureja Venäjän vanhaa vihol- lisvaltiota vastaan taistelleena kansakunta- na, pyrki suomalaislehdistö samaistamaan Venäjän ja Ison-Britannian imperialismiin painottaen buurisodan yhtäläisyyksiä Suo- men omien perustuslaillisten oikeuksiensa puolesta käymään taisteluun.

Buureja kohtaan tuntemansa yhteisen sympatian ohella lähestyivät suomalaisleh- det Etelä-Afrikan tapahtumia omista poliitti- sista näkökulmistaan. *Uusi Suometar* omak- sui sodan suhteen eräänlaisen myöntöväi- syyslinjan, pyrkien konfliktin mahdollisim- man puolueettomaan käsittelyyn ja torjuen jyrkästi kaiken kiihkomielisyyden sotata- pahtumien uutisoinnissa. Sodan edetessä lehti sitoutui pääideologinsa, vapaaherra Yrjö Yrjö-Koskisen pääkirjoitusten kautta aiempaa lujempaan kritiikkiin britti-impe- rialismia kohtaan.⁴⁶ Painoestetilastoja johta- nut perustuslaillinen *Päivälehti* ei taas kat-

39. *Aftonbladet* 28.10.1899; *Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning*, 12.10.1899; Winquist (1978), 184–185. 40. *Social-Demokraten* 23.12.1899.

41. *Svenska Dagbladet* 21.1.1900; Winquist (1978) 181–182, 188, 190.

42. Winquist (1978) 183, 185, 190–191, 250.

43. Davidson – Filatova (1998) 209; Derek Spring (2001) *Russian Foreign Policy and the Boer War*, teok- sessa *The International Impact of the Boer War*, toim. Keith Wilson, Palgrave, New York, 48; Edward Tho- mas Wilson (1974) *Russia and Black Africa before World War II*, Holmes & Meier Publishers, New York, 79.

44. Davidson – Filatova (1998) 177, 181, 183, 186–189, 190, 193.

45. Mm. *Päivälehti*, ’Transvaalin selkkaukset’, 4.1.1896, ’Itaalia pulassa’, 1.3.1896, ’Tappion seuraukset: missä kaswawat Itaalian laakerit?’, 8.3.1896; *Uusi Suometar*, ’Tohtori Jamesonin tappio’, 8.1.1896, ’Abessinialaisten vanhin historia’, 24.1.1896, ’Menelikin sukkeluus’, 4.2.1896, ’Uusia salahankkeita Transwaalissa’, 6.2.1896.

46. Mm. *Uusi Suometar*, ’Sanat ja teot’, 7.10.1899; Anja Isonikkilä (1989) *Buurisodan alkuvaiheet neljässä suo- malaisessa sanomalehdessä*, Suomen historian pro gradu-tutkielma, Oulun yliopisto, 69.

sonut aiheelliseksi noudattaa suometarlaisen varovaisuutta sotaa koskeneissa kirjoituksissaan. Lehden ulkomaanosastoa toimitanut, ”Kagaali”-vastarintajärjestön jäsenyydestään ja myöhemmistä aktivistiyhteyksistään tunnettu Tekla Hultin ruoski Ison-Britannian siirtomaapolitiikkaa ja sodanjohtoa purevin ja halveksuvin sanankääntein.⁴⁷ Kumpikaan julkaisu ei kuitenkaan kyennyt suoranaiseen vihamielisyyteen brittejä kohtaan, ja molemmat lehdet muistuttivat tavavan takaa Ison-Britannian merkityksestä Suomen ”tukena ja turvana” Euroopassa.⁴⁸

Poliittisesti liberaaleista svekomaanilehdistä käsitteli buurisotaa utterimmin heinäkuussa 1900 lakkautettu *Nya Pressen*, jonka toimituksessa työskenteli sittemmin asealakuljettajana mainetta saavuttanut Konni Zilliacus. Pääkaupunkiseudun ruotsalaislehtien ohella buurisodalle soi huomiota myös Pohjanmaan rannikkoseudun paikallislehdistö, jota edustivat uusikaarlepyyläinen *Österbottniska Posten*, kaupunkilehdeksi profiloitunut ja kielipoliittisesti sovinnollinen *Wasabladet* sekä Vaasan seudun ympäristökuntia palvellut perustuslaillinen *Wasa-Posten*. Suomalaisvapaaehtoisten Etelä-Afrikasta kotimaahansa lähettämät kirjeet löysivät tiensä pääsääntöisesti mainittujen maakuntalehtien palstoille, suoden Pohjanmaan paikallislehdistölle hienoisen etulyöntiaseman pääkaupungin lehtiin nähden.

Erilaisista poliittisista lähtökohdista ja kirjoitusten sävyeroista huolimatta oli suomalaislehtien asennoituminen buurisotaan suhteellisen yksimielinen tiivistyksen konfliktin jatkuessa entisestään. Useimmat lehdistä rinnastivat tavavan takaa Venäjän ja Ison-Britannian toiminnan, mikä kostautui sensuurin vastaiskuna. Vaikkakaan buurisodan varjolla tehty politikointi ei venäläistämistöimiin muutenkin kriittisesti suhtautuneiden sanomalehtien kohdalla ollut pääsyy lakkautus- ja painoestetöimiin, se ei myöskään ollut jäänyt virkavallalta huomiotta. Vuosien 1899–1902 aikana tuottivat sotaa koskeneet kirjoitukset säännöllisesti osansa lehdille osoitetuista painokanteista.⁴⁹

Venäjän kannalta vastenmielistä oli, että älymystö myös muualla Euroopassa huomioi buurisodan ja Suomen venäläistämis-

toimien väliset yhtäläisyydet. Huhtikuussa 1900 ilmestynyt, nuorsuomalaisen johtohahmon Leo Mechelinin ystävänä tunnetun Göttingenin yliopiston valtio-oikeuden professori Ludwig von Barin laatima kirjanen käsitteli buurisotaa ja Suomen venäläistämistöimiä vastaavanlaisina ”kansainvälisen moraalien” loukkauksina kyseenalaistaen samalla tsaarin koolle kutsuman Haagin rauhankonferenssin motiivit.⁵⁰ Kannanotot sysäsivät Venäjän tarkistamaan politiikkaansa jopa kansainvälisellä tasolla. Vuoden 1900 aikana tsaari esitti Ison-Britannian Pietarin-suurlähettiläälle olevansa valmis hyväksymään brittien sotatoimet Etelä-Afrikassa sillä ehdolla, että Lontoo vastavuoroisesti tekisi parhaansa taltuttaakseen brittilehdistössä esiintyneen, Venäjän Suomen-politiikkaa vastaan kohdistuneen arvostelun.⁵¹

Sensuuriaallon myötä kykeni Suomen ja buuritasavaltain käymän kamppailun yhtäläisyyksiä suorasukaisesti käsittelemään uusi maanalainen lehdistö. Esimerkkinä voi mainita passiivisen vastarinnan puolustajana tunnetun Arvid Neoviuksen maanalaisessa *Vapaita Sanoja* -lehtisessä ilmestyneen, buurisotaa Suomen perustuslaillisen taistelun esikuvana käsitelleen ja buurien sissitaktiikan periaatteita suomalaisälymystön väkivallattomaan vastarintaan soveltaneen kirjoituksen.⁵²

Venäläisen virkavallan tarkkailun kohteina olivat sanomalehdet pakotettuja määrittelemään kantansa yhä varovaisemmin ja peiteltyemmin, mikä loi paineita suoranaiseen itesesensuuriin. Buurisotaa koskevien uutisten osalta paradoksaalista oli se, että nimenomaan ne lehdet, joiden näkemys sodasta tosiasiallisesti vastasi eniten sekä Venäjän tiedotusvälineiden että hallituksen linjaa, olivat mainituista syistä useimmin viranomaisten toimenpiteiden kohteina.

Sodan muututtua näinkin tulenaraksi aiheeksi oli taisteluihin osallistuneita suomalaisia koskeva uutisointi vieläkin riskialttiimpaa. Kansallisten mielialojen nostattaminen kertomuksilla suomalaisvapaaehtoisten urotoista olisi ollut omiaan vain vahvistamaan venäläisen esivallan epäilyksiä suuriruhtinaskunnan kansalaisten salassa hautomista vallankumousaikeista. Raskauttava asian-

haara oli myös se, etteivät buurisotaan osallistuneet suomalaiset taistelleet Etelä-Afrikkaan matkanneiden venäläisvapaaehtoisten rinnalla, vaan osana yhteispohjoismaista komennuskuntaa, minkä tsaarin viranomaiset olisivat oitis tulkinneet osoitukseksi ”separatistisista” aikeista. Toisin kuin pohjoismaisen vapaajoukon saavuttamasta maineesta riemuinnut ruotsalaislehdistö, vältti Suomen julkinen sana kaikkia kansalliskiihkoisiksi tulkittavissa olleita vertauskuvia vapaaehtoisia käsitelleissä kirjoituksissaan.

Rasitteista huolimatta saivat suomalais-taistelijoiden edesottamukset säännöllistä palstatilaa kotimaan lehdistössä vuosien 1900–02 aikana. Ensimmäiset selvät tiedot maanmiesten osallisuudesta sotatoimiin saavuttivat suomalaisen lehdistön tammikuussa 1900 kööpenhaminalaisen *Nationaltidenden* sotakirjeenvaihtajan Suomen sähkötoimistolle välittämänä. Sanomalehdet kautta maan liittivät uutisen taistelussa kaatuneista, haavoittuneista ja vangeiksi jääneistä suomalaisista sotautustensa kärkeen.⁵³ Tammi-helmikuun aikana suomalaislehdet julkaisivat sarjan Magersfonteinin tapahtumia käsitelleitä, sävyltään sodan raadollisuutta korostaneita taistelukupauksia, jotka tosin muistivat mainita jo tässä vaiheessa legendaariseksi muodostuneesta skandinaavisotilaiden rohkeudesta.⁵⁴

Sodan varjopuoliin keskittyminen oli luonteva ratkaisu suomalaisälymystössä yhä vallinneen pasifistisen mielialan huomioiden, ja lehdistö olikin sodan syttyessä osoittanut yleistä surua siitä, että uusi vuosisata oli alkanut väkivallan ja taantumuksen merkeissä.⁵⁵ Yhteistä kaikille suomalaislehdille oli toivo sodan nopeasta päätöksestä sovittelemuratkaisulla, mikä olisi tyydyttänyt Ison-Britannian intressit taaten samalla myös buurivaltioiden itsenäisyyden. Presidentti Krügerin tavoin myös Suomen julkinen sana uskoi ”mustan viikon” tappioiden pakottavan brittihallituksen neuvotteluihin buuritasavaltain kanssa.

Helmikuussa julkaisivat Pohjanmaan rannikon paikallislehdet insinööri Ugglan surunvalittelut Mattssonin ja Hägglöfin kaatumisesta näiden kotimaahan jääneille omaisille.⁵⁶ Pääkaupunkiseudun lehdistä

Nya Pressen julkaisi lisäksi nimiluettelon Paardebergin antautumisen yhteydessä brittiarmeijan vangeiksi jääneistä suomalaisista.⁵⁷ Vapaajoukon sotaretken päätös antoi suomalaislehdille aiheen muistokirjoituksenomaisiin yhteenvedoihin osaston historiasta. Toukokuussa julkaisivat *Nya Pressen* ja *Päivälehti* tanskalaisen *Politiken*-lehden välittämän, Etelä-Afrikassa sotakirjeenvaihtajana oleilleen norjalaisen kapteeni Jacob Allumin laatiman melankolisen selonteon ”elämänuraltaan lyhyen, mutta loistavan” pohjoismaisen vapaajoukon vaiheista.⁵⁸ Lokakuussa julkaisi suomalaissoturit aiemmin huomiotta jättänyt *Uusi Suometar* kööpenhaminalaisen *Vort Land* -lehden saamiin, nimettömän tanskalaisen sotavangin kirjei-

47. Mm. *Päivälehti* 7.12.1899, 'Katsaus', 22.12.1899; Isonikkilä (1989) 55, 78.

48. Mm. *Päivälehti*, 'Ulkomaailma 1899', 2.1.1900; *Uusi Suometar*, 'Englanti', 19.12.1899; Isonikkilä (1989) 56–59.

49. Isonikkilä (1989) 115.

50. Ludwig von Bar (1900) *Der Burenkrieg, die Russifizierung Finnlands, die Haager Friedensconferenz und die Errichtung einer internationalen Academie zur Ausgleichung von Streitigkeiten der Staaten*, Helwingsche Verlagsbuchhandlung, Hannover, 40–41, 58–59.

51. Juhani Paasivirta (1978) *Suomi ja Eurooppa: autonomiakausi ja kansainväliset kriisit 1808–1914*, Kirjayhtymä, Helsinki, 341.

52. Arvid Verner Neovius 'Sananen hyökkäyksestä puolustuskeinona', *Fria Ord/Vapaita Sanoja* 2.11.1900; Steven Duncan Huxley (1990) *Constitutionalist Insurgency in Finland: Finnish "passive resistance" against russification as a case of nonmilitary struggle in the European resistance tradition*, *Studia Historica* 38, Societas Historica Finlandiae, 76.

53. *Kaleva*, 'Suomalaisia verta vuodattamassa Transvaalissa', 25.1.1900; *Nya Pressen*, 'Finnar sårade i Transvaalkriget', 25.1.1900; *Päivälehti*, 'Suomalaisia kaatunut Etelä-Afrikassa', 25.1.1900; *Työmies*, 'Suomalaisia Transvaalin sodassa', 25.1.1900; *Wasa-Posten*, 'Österbottningar stupade och sårade i boerkriget', 26.1.1900; *Österbottniska Posten*, 'Telegram till Österbottniska Posten', 27.1.1900.

54. *Uusi Suometar*, 'Taistelu Magersfonteinin luona', 18.1.1900; *Päivälehti*, 'Magersfonteinin tappelu', 18.1.1900; *Päivälehti* ja *Työmies*, 'Taistelun kauhut', 7.2.1900; *Wasabladet*, 'Slaget wid Magersfontein', 8.2.1900.

55. Isonikkilä (1989) 83–84.

56. *Österbottniska Posten*, 'Från Syd-Afrika', 17.2.1900; *Wasa-Posten*, 'Våra landsmän och kriget', 20.2.1900; 'Från Syd-Afrika', 2.3.1900.

57. *Nya Pressen*, 'Skandinaverna i kriget – Hela den skandinaviska kåren fången med Cronje', 18.4.1900.

58. *Nya Pressen*, 'Den Skandinaviska Kåren i kriget', 13.5.1900; *Päivälehti*, 'Skandinaavilaisten joukko', 11.5.1900.

siin perustuneen artikkelin, mikä antoi keskeisen sijan kenraali Cronjen pohjanmiehille lausumille myyttisille ylistyssanoille todeten uhmakkaasti: ”Oli niitä sanoja kuulemassa suomalaisiakin korwia”.⁵⁹

Suomalaislehdistön suhde Etelä-Afrikassa taistelleisiin maanmiehiin muotoutui pala palalta. Kuten muissakin pohjoismaissa, liittyi britti- ja buurilähteitä hyödyntäneisiin tyyliteltyihin kertomuksiin perustunut kuva Magersfonteinista tietoon Skandinaviska Kårenin osanotosta taisteluun sekä sen kärsimistä tappioista. Mielikuva kehittyi sota-propagandan ja rintamalta kantautuneiden huhujen rohkaisemana uskomukseksi komennuskunnan keskeisestä, jopa ratkaisevasta osuudesta buurien voittoon. Suomessa käsitykseen yhdistyivät uutiset Emil Mattssonin ja Henrik Hägglöfin kuolemasta ”vapauden, oikeudenmukaisuuden ja itsenäisyyden” puolesta sekä sodanaikaisten tietojen epäselvyydestä syntynyt harhaluulo kapteeni Flygaren suomalaisuudesta, mikä loi kuvan suomalaisten suorastaan johtavasta asemasta vapaajoukossa.⁶⁰

Vapaaehtoisia koskenut uutisointi sai uutta pontta St. Helenalle kuljetettujen suomalaisten sotavankien kotimaahansa lähettämistä kirjeistä. Brittien sensuurin vuoksi eivät kirjeet kyenneet aluksi tekemään vankien puutteenalaisia oloja kyllin selväksi, kunnes suomalaislehdet elokuussa 1901 julkaisivat Lindbergin viestin. Leirin elintarviketulaa ja työvelvoitteita valittanut sekä kahden suomalaisvängin, munsalaisten Johan Jakob Johanssonin ja Matts Nelson Laggnäsin kuolemaa korostanut kirje oli epätoivoinen avunhuuto taaksejääneelle kotimaalle ja vetosi pikaisiin avustustoimiin suomalaisvankien pelastamiseksi.⁶¹ Sotavankien ahdinko ei jäänyt huomiotta, ja Lindbergin kirje innoitti syksyllä 1901 suomalaisyleisön keräykseen ”vangittujen ja hädänalaisten maanmiestemme hyväksi”. Vapaaehtoisia muistivat niin yhteisöt kuin yksityishenkilöt Kirkkonummen rautatietyöläisistä hämeenlinnalaiseen Samson-tupakka-liikkeeseen. Lindberg ehätti välittämään vankien kiitollisuuden synnyinmaan toimitamista vaate-, elintarvike- ja rahalahjoituksesta.⁶²

Vaikkakin suomalaislehdistö omaksui Magersfonteinin ympärille syntyneen sankarilegandan ja teki parhaansa sotavangeiksi jääneiden maanmiesten auttamiseksi, oli buurisodan suomalaistaistelijoina koskenut uutisointi kokonaisuudessaan lopulta varsin väritöntä. Yksityiskohtaiset selonteot vapaajoukon vaiheista eivät herättäneet suomalaislehdistöä oma-aloitteisiin vapaaehtoisia koskeviin kannanottoihin Ruotsin sanomalehtien tavoin. Pääkirjoitukset ja ulkomaantoimitusten katsaukset saattoivat ottaa yleisiin sotatapahtumiin kantaa hyvinkin voimakkaasti, mutteivät silti ilmaisseet erityistä ylpeyttä, iloa tai tyytyväisyyttä suomalaisten osallistumisesta kansainvälisesti merkittävään taisteluun buurivaltioiden itsenäisyyden puolesta. Omasta tahdostaan kotimaansa jättäneiden ja vieraan vallan armeijaan ulkomaisten kansalaisoikeuksien toivossa pestautuneiden siirtolaisten ihannoiti ja kohottaminen kansakunnan sankareiksi oli kotimaisille lehdille lopulta vieras ajatus. Vapaaehtoisten jääminen hieman etäisiksi nimenomaan suomenkielisille lehdille selittynee osin myös miesten ylivoimaisella ruotsinkielisyydellä.

Buurisodan käsittelyä suomalaislehdistössä ohjasivat maltilliseen suuntaan myös Britanniaan kohdistuneet toiveet moraalista tuesta venäläistämistoimia vastaan. Ison-Britannian buurisodan aikana kansainvälisesti saama kielteinen julkikuva sai suomalaisälymystön toisaalta etsimään myötätuntoa enemmän Saksan suunnalta.⁶³ Brittien sodanjohdon konfliktin loppuvaiheessa omaksumat raa’at menetelmät, joihin kuuluivat niin poltetun maan taktiikka kuin maailmanhistorian ensimmäinen laajamittainen keskitysleiriverkosto, myös vieroittivat suomalaisyleisöä Britanniaa kohtaan tunteesta ystävyyydestä ja herättivät Suomessa aivan omanlaistaan kauhua. Kotimainen lehdistö pelkäsi perinteisesti vapaamieliseksi ja ihmiskasvoiseksi suurvallaksi mielletyn Ison-Britannian epäinhimillisten toimenpiteiden luovan esimerkin, mitä muut, häikäilemättömämmät ja kansainvälisestä mielipiteestä piittaamattomammat valtakunnat saattaisivat tulevaisuudessa seurata vailla estoja.⁶⁴

Sensuuriaallon kourissa rimpuillut suomalaislehdistö varoi mainitsemasta keisarillisen Venäjän nimeä, mutta viittaus oli selvä. Etelä-Afrikassa käydyn sodan päättyessä kahden itsenäisen tasavallan katoamiseen maailmankartalta ja pienen talonpoikaiskan vapauden puolesta taistelleiden suomalaisvapaaehtoisten viruessa sotavankeina eteläisen Atlantin kalliosaarella tunki kiristävien sortotoimenpiteiden ahdistama Suomi itsensä eristyneemmäksi ja uhanalaisemmaksi kuin koskaan aiemmin.

Buurisodan perintö

Suomalaislehdistön sodan aikana osoittamasta varovaisuudesta huolimatta olivat buurien suoma esikuva sekä myytti Magersfonteinissa taistelleista pohjoismaisista sotureista juurtuneet myös Suomeen. Muuan esimerkki buureja kohtaan Suomessa tunnetusta samaistumishalusta oli vuonna 1902 Ilmajoella perustettu ”Ampumaseura Buurit”. Yhdistys on arvattavastikin ollut esikuvana taannoisen ”Hovimäki”-televisiosarjan kuvitteellisen Hirvikosken maalaiskunnan kyläläisten perustamalle samannimiselle, John Grafton-laivan salakuljettamin kiväärin aseistautuneelle aktivistihenkiselle ampumaseuralle.⁶⁵

Buurisota toi lisänsä myös suomalaiseen lauluperinteeseen, ja Transvaalin kansallishymni *Kent gij dat volk* sai vielä sodan aikana suomenkieliset sanat nimellä ”Buurien marssi”. Isänmaalliseksi protestilauluksi venäläistä sortohallintoa vastaan muokattu sävelmä säilytti arvonsa aina sotienväliseen aikaan saakka, minkä lisäksi buurisodasta laadittiin myös koko joukko arkkiveisuja.⁶⁶ Tampereella sodan aikana Sotkankadun länsipuolelle Amuriin rakennettu asuinalue sai niin ikään nimekseen ”Buurienmaa”.

Vuonna 1903 käynnisti Skandinaviska Organisationin Kimberleyn komitea keräyskampanjan kaatuneille pohjoismaisille sotureille omistetun muistomerkin pystyttämiseksi Magersfonteinin kentälle. Keräyskutsun julkaisi Suomessa *Hufvudstadsbladet* pikku-uutistensa yhteydessä, ja tsaari Aleksanteri II:n Senaatintorin patsaan valmistanut helsinkiläinen AB Granit tarjoutui veis-

tämään neljää pohjoismaata symboloivasta neljästä muistopaadesta koostuneen monumentin suomalaisen kulmakiven ilmaiseksi.⁶⁷ Monumentti vihittiin huhtikuun 25. päivänä 1908 Magersfonteinin tasangolla järjestetyssä seremoniassa Transvaalin pääministeriksi nousseen sotasankarin, kenraali Louis Bothan johdolla.⁶⁸

Buurisodan muistoa Suomessa piti yllä myös aikalaiskirjallisuus. Vuonna 1910 kokosi Svenska Folkskolans Vänner -seura Viklundin ja Gustafssonin muistiinpanot muistelmateoksen muotoon nimellä ”Boerer och engelsmän”. Sotakokemusten ohella kirja korosti sodanjälkeisen Etelä-Afrikan jälleenrakennustyötä, buurien ja brittien välisen vanhan vihan unohtumista ja molempien väestönsien sulautumista yhtenäis-

59. *Uusi Suometar*, ”Tunnustus Skandinaaueille”, 3.10.1900.

60. Flygaren pohjalaisesta syntyperästä ks. mm. *Österbottniska Posten*, ’Finnarna i boerskriget’, 10.2.1900.

61. *Jakobstads Tidning*, ’De finska krigsfångarna på Sanct Helena’, 21.8.1901; *Wasa-Posten*, ’Landsman krigsfänge på St. Helena’, 18.8.1901.

62. *Hufvudstadsbladet*, ’Insamlingen för krigsfångarna på S:t Helena’ sekä ’Våra fängne landsmän på S:t Helena’, 20.11.1901. Jälkimmäinen julkaistu myös teoksessa *Maitten ja merten takaa: Vuosisata suomalaisia siirtolaiskirjeitä*, toim. Eero Kuparinen, Turun Historiallinen Arkisto 40, Turun Historiallinen Yhdistys 1985, 204–207.

63. Matti Klinge (1989) *The Germanophil University*, teoksessa *Finland: People, Nation, State*, toim. Max Engman & David Kirby, Hurst & Company, London, 170.

64. Mm. *Päivälehti*, ’Buurien kohtelu’, 9.11.1900; ’Englannin syntiluettelo’, 9.11.1901; ’Keskitysleirit’, 10.11.1901; *Uusi Suometar*, ’Katsaus ulkomaihin’, 2.6.1900, ’Buurinaisten ja lasten kauhea tila kokoamusleireissä’, 20.8.1901; Isonikkilä (1989), 108–111, 116.

65. Anna-Lisa ja Carl Mesterton – Kirsti Manninen – Jussi-Pekka Aukia, *Hovimäki: päin nousevan Suomen rantaa*, perustuu YLE TV2:n julkaisemaan ja Oy Electric Field Production-yhtiön tuottamaan televisiosarjaan ”Hovimäki”, Gummerus, Jyväskylä (2003), 260, 443; Olin (2000) 131; Uola (1974) 25.

66. ’Buurien marssi’, *Kansanopiston laulukirja: sanapainos 1918 ilmestyneeseen nuottipainokseen*, Raittiuskansan kirjapaino, Kansanvalistusseura Helsingissä 1919, 103. Arkkiveisuista katso mm. *Uusi laulu sodasta Englannin ja Transvaalin välillä*, Tampereen Riivipaino, 1901, sekä *Uusia sota-lauluja Etelä-Afrikasta*, Östra Finland, Wiipuri, 1901, Helsingin Yliopiston Kirjaston arkkiveisukokoelma, lauluja 1900–1901, Rv. 5815, 68/71 ja 70/71.

67. *Hufvudstadsbladet*, ’En nordiskt krigsmonument’, 30.4.1903.

68. Kuparinen (1982), 231, 240–241.

seksi kansakunnaksi, joka Ison-Britannian maailmanvallan alaisenakin oli säilyttänyt itsehallintonsa ja vapautensa.⁶⁹ Seuran populistisen, ruotsinkielisen väestön asemaa itseriittoisena vähemmistönä korostaneen aatemaailman valossa on viittaus Etelä-Afrikan kansallisuusoloihin kiinnostava, ja sen taustalla lienee ollut halu painottaa vastavan yksimielisyyden merkitystä myös routavuosien aikaisen Suomen kahdelle kansanosalle. Kansanvalituksellisen viestinsä hengessä teos huomioi buurikenraali Christiaan de Wetin sodanjälkeiset ansiot Oranjesiirtokunnan väestönsivistyksen kohottajana, siteeraten vanhan sissipäällikön sanoja ohjeena myös suomenruotsalaisille: ”*Upplysning är ett folks bästa nationella vapen*”.⁷⁰

Vuosisadan alun mullistuksissa saivat monet buurisotaan osallistuneista ulkomaisista vapaaehtoisista tilaisuuden jatkaa sotilasuraansa. Irlantilaisen komennuskunnan alipäällikkönä Etelä-Afrikassa toiminut majuri John MacBride osallistui aktiivisesti kotimaansa vapaustaisteluun kohdaten loppunsa brittien teloituskomppanian edessä vuoden 1916 Dublinin pääsiäiskapinan jälkeen.⁷¹ Tammikuussa 1918 syttyneellä Suomen sisällissodalla oli niin ikään yhtymäkohtansa buuritasavaltain ja Ison-Britannian väliseen voimainkoetukseen. Vallankumouksellisten sotilaskomentajista oli Oulun punakaartin päälliköksi valittu torniolainen merimies ja viilari Lennart Lindgren buurisodan veteraani, vaikkakaan ei Skandinaviska Kårenin riveissä taistellut.⁷² Buurisodan ja Suomen kansalaissodan välistä yhteyttä on sivunnut myös Väinö Linnan *Täällä Pohjantähden alla*, joka kuvailee punakaartiin värväytyneiden pentinkulmalaisnuorten innostusta ohimennen vuosisadanvaihteen buuriromantiikan taustaa vasten. Vuoden 1918 tapahtumien ohella romaani huomioi buurisodan myös esitellessään räätälinkisälli Valenti Leppäsen naivia intoa lähteä vapaaehtoiseksi Etelä-Afrikkaan taistelemaan buurien itsenäisyyden puolesta.⁷³

Konkreettisimmin ilmeni buurisodan perintö 11. joulukuuta 1924, jolloin kaikki neljä pohjoismaata muistivat neljännesvuo-

sisata aiemmin Magersfonteinin kentällä kaatuneita maanmiehiään. Suomen suojeluskuntain ja puolustusvoimain johto vietti vuosipäivää Katajanokan upseerikasinolla järjestetyssä juhlatilaisuudessa, mikä liitti buurisodan suomalaisvapaaehtoiset osaksi itsenäisen Suomen historiallista perintöä. Historian ironiaa oli, että ilmeisestikin ainoa nuorelle valtiolle niin keskeiseen vapaussotaan osallistunut buurisodan veteraani oli taistellut punaisten riveissä, mistä juhlan järjestäjät tuskin olivat tietoisia. Buurisodan ja Suomen itsenäisyystaistelun kohdalonyhteyttä sekä suomalaisten Etelä-Afrikassa ”vapauden puolesta antaman veriuhrin” merkitystä käsitelleiden suojeluskuntalehtien ohella juhlan uutisoi näyttävästi etusivullaan kokoomuslainen *Uusi Suomi*. Sortovuosina myöntyväisyysslinjaa edustaneen ja buurisotaan vakaumuksellisen kiihkkotomasti suhtautuneen vanhasuomalaislehden perillinen juhlisti nyt vapaaehtoisten muistoa paatoksellisella, menneen ajan sankarilegendaa vahvistaneella artikkelilla, julistaen samalla irtiotta routavuosien aikaisista rasitteista: ”Ulkonaiset olosuhteet ovat estäneet meitä aikaisemmin julkisuudessa kunnioitustamme osoittamasta; tehkäämme se nyt, neljännesvuosisadan kuluttua”.⁷⁴

Hallituksen edustajina muistojuhlaa kunnioittivat läsnäolollaan puolustusministeri ja suojeluskuntain ylipäällikkö Lauri Malmberg sekä suojeluskuntain yliesikuntapäällikkö Per Zilliacus, joiden ohella puheenvuoroja käyttivät kirjailija Eirik Hornborg sekä historioitsija Einar W. Juvelius.⁷⁵ Molempien historiantutkijoiden pitämien esitelmien myötä tilaisuus ja sen kunnioittamat vapaaehtoiset asettuivat osaksi ajan sotahistoriallista orientaatiota, mikä Juveliuksen kolme vuotta myöhemmin julkaiseman *Suomen sotahistorian pääpiirteiden* välityksellä pyrki luomaan suomalaisten taistelujentäyteisestä menneisyydestä keskeisen kansallisen identiteetintekijän.⁷⁶ Kuriositeettina voi huomioda juhlan muodostaneen yhdyssillan Juveliuksen edustaman suomalaiskansallisen historiantutkimuksen sekä Hornborgissa ruumiillistuneen ruotsinmielisyyden välillä. Siinä missä kuusi vuotta myöhemmin järjestetyt Lützenin taistelun 300-vuotisjuh-

lat synnyttivät kitkerän polemiikin kansallisissa painotuksissaan eronneiden suomen- ja ruotsinkielisten historiantutkijain välillä, kelpasivat buurisodan suomalaissoturit ruotsinkielisestä enemmistöstään huolimattakin yhdistäväksi symboliksi molempia kieliryhmiä edustaneille historioitsijoille.⁷⁷

Julkisen vallan siunauksen myötä saivat suomalaisvapaaehtoiset sijansa myös haku-teoksissa, ja Yrjö Karilaksen toimittama *Pikku Jättiläinen* sisällytti Suomen vapaustaistelua käsitelleen kuvauksensa rinnalle tietoisuuden Etelä-Afrikassa taistelleista suomalaisista. Tavaksi tulleen käytännön mukaan katsaus totesi kenttäkornetti Flygaren suomalaiseksi.⁷⁸ Routavuosilta periytynyt ihailu buureja kohtaan säilytti asemansa poliittisessa retoriikassakin. Kesäkuussa 1936 Lapualla pitämässään, oikeistoradikalismia vastaan hyökänneessä ja pohjoismaista demokratiaa puolustaneessa puheessaan pyrki J. K. Paasikivi vieroittamaan maakuntalaisia ääriliikkeiden houkutuksista. Kokoomusjohtaja siteeraasi Etelä-Afrikan johtavaksi poliitikoksi ja kansainväliseksi valtiomieheksi kohonneen Jan Smutsin kansanvaltaisen järjestelmän puolesta esittämiä ajatuksia ja vetosi vapaudenrakkaudelle perustuneen pohjalaisten ja buurien yhteisen historiallisen perinnön velvoitteisiin.⁷⁹

Sankarimyytti ja historia

Sortokautisessa Suomessa syntynyt ja itseenäisyyden vuosina täydellistynyt sankaritaru buurien vapaustaistelusta ja siihen osallistuneista suomalaisvapaaehtoisista osoitautui erääksi nuoren kansakunnan monipuolisimmin hyödyntämistä historiallisista myyteistä. Buuriromantiikka elähdytti routavuosien kansalaisaktivismia venäläistä sortovaltaa vastaan, palveli vuosisadanvaihteen maaseuturuotsalaista kansanvalistustoimintaa, sai sijansa vuoden 1918 punaisen vallankumouksen symboliikassa, liittyi osaksi voittoisan valkoisen Suomen perintöä, palveli kansallisen historiankirjoituksen pyrkimyksiä vastasyntyneen tasavallan itsetunnon kohottamiseksi ja kävi aseeksi suomalaisen demokratian esitaistelijoille poliittisia radikaaliliikkeitä vastaan.

Aikakautensa kontekstissa asettuivat buurisodan suomalaissoturit osaksi sekä buurisodan puolesta organisoitua monikansallista vapaaehtoisliikettä että helmikuun manifestin jälkeisen Suomen omien oikeuksien puolesta käymää taistelua ja sen kansainvälisiä, vertauskuvallisia ulottuvuuksia. Samalla Lindberg, Viklund ja Gustafsson kumppaneineen lukeutuvat pitkään, historialliseen sarjaan ulkomaisiin konflikteihin syystä tai toisesta vapaaehtoisina osallistuneita suomalaisia. Ketju ulottuu Garibaldin joukoissa taistelleesta Herman Liikasesta aina Bosnian sodassa vapaaehtoisina palvelleisiin suomalaisnuorukaisiin asti. Buurien puolesta sotineet suomalaiset tekee ainutlaatuisiksi se, että he olivat paitsi niitä harvoja ja valittuja, jotka onnistuivat lunastamaan itselleen sankarimaineen vanhassa kotimaassaan, myös ainoita, jotka kohosivat legendan asemaan ilman että itse edes varsinaisesti alunperin toivoivat sitä. Luul-

69. *Boerer och engelsmän* (1905), 93. Ks. Myös Jakob Näs (1906) *Österbottningarna i Boerkriget*, Valan: Album utgifvet af Studentföreningen U. V. II., Frenckellska Tryckeri-Aktiebolaget, Helsingfors, 101–110.

70. *Boerer och engelsmän* (1905) 95. Kursivointi alkuperäinen.

71. Lowry (1999) 47.

72. Jussi Lappalainen (1981) *Punakaartin sota I, Punaisen Suomen historia 1918*, Punakaartin historiakomitea, Valtion painatuskeskus, Helsinki, 109, 155.

73. Väinö Linna (1996) *Täällä Pohjantäiden alla*, juhlapainos, Suuri Suomalainen Kirjakerho Oy, WSOY, Porvoo, 157, 513. Ensimmäinen painos WSOY, 1959–1962.

74. *Uusi Suomi*, 'Suomalaiset buurisodassa', 11.12.1924. Ks. myös mm. *Svenska Skyddskårister* n:o 34, 'Boerkrigets kvartselminne', 2.12.1924.

75. *Uusi Suomi*, 'Magersfonteinin taistelun 25-vuotisjuhla', 12.12.1924.

76. Päiviö Tommila (1989) *Suomen historiankirjoitus: tutkimuksen historia*, WSOY, Porvoo, 183–184.

77. Max Engman (1990) 'Valtakunnallinen, suomalainen vai suomenruotsalainen näkökulma? Ruotsinkielisestä historiantutkimuksesta Suomessa', teoksessa *Historia Nyt: näkemyksiä suomalaisesta historiantutkimuksesta*, toim. Pekka Ahtiainen et al., WSOY, Porvoo, 56–57.

78. *Pikku Jättiläinen: tietokirja nuorisolle, muistikirja aikuisille, ohjekirja opiskelijoille* (1938), toimittanut Yrjö Karilas, viides painos, WSOY, Porvoo, 254.

79. 'Vapaus', puhe Kansallisen Kokoomuspuolueen juhlassa Lapualla kesäkuun 21. päivänä 1936, julkaistu teoksessa *Paasikiven linja: Jubo Kusti Paasikiven puheita ja esitelmiä vuosilta 1923–1942*, WSOY, Porvoo (1956), 110–111.

tavastikaan ei ollut sattumaa, että vuosisadan alun Suomi muisti Etelä-Afrikassa taistelleita maanmiehiään silti etupäässä näiden vankeusaikaisten kärsimysten vuoksi. Kotimaan silmissä kunniakas tappio legitimoiki käydyn sodan paremmin kuin turmiollinen voitto.

Yli sata vuotta myöhemmin ovat buurisotaan osallistuneet suomalaiset sekä näiden maine jääneet menneisyyteen. Nykynäkökulmasta ei Magersfonteinin kentällä kohoava, erämaan hiekan ja tuulen kuluttama muistopaasi kerro enää niinkään sankaruudesta, urheudesta tai pienten kansain itsenäisyystaistelussa saavutetusta kunnias-
ta, vaan ainoastaan muutamasta etäisestä, jos kohta muistamisen arvoisesta ihmiskoh-
talosta. Kuluneesta ajasta huolimatta ovat siirtolaisuus, sodat ja suurvaltapolitiikka säilyneet luonteeltaan kuitenkin muuttumattomina. Oman aikamme vierailta rintamilla taistelleet vapaaehtoisotilaat, saarivankiloihin teljettyjen sotavankien ahdinko, kansainvälinen sodanvastainen liike ja sen hallitsevain suurvaltain menettelylle osoittama tuomio sekä taistelukentillä saavutettujen voittojen sortuminen pitkään, jatkuvaan sis-
sisotaan eivät luonteeltaan sanottavastikaan eroa yli sadan vuoden takaisista tapahtu-
mista. Yhtäläisyydet huomioiden voi buurisodan, siihen osallistuneiden suomalaisten sekä näiden ympärille muotoutuneiden myyttien läpikäynnin katsoa edesauttavan myös nykypäivän tapahtumien tarkastele-
mista syvällisemmästä, historiallisesta pers-
pektiivistä. ■